

कक्षा ८

विषयवस्तुको क्षेत्र	विषयवस्तु तिनको विस्तृतीकरण	मुख्य सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया
१. हामी र हाम्रो समाज	<p>१.१ विकासको अवधारणा</p> <ul style="list-style-type: none"> परिचय आवश्यकता र महत्त्व विकासको अवस्था (विकसित, विकासोन्मुख, र अल्पविकसित) नेपालमा विकासका सम्भावनाहरू (जस्तै : प्राकृतिक स्रोत साधन, मानवीय स्रोत आदि) । 	<ul style="list-style-type: none"> विकासको चरणबद्ध अवस्था भल्कने चित्रहरू, पोस्टर फोटो, भिडियो आदि प्रदर्शन गर्दै विकासको परिचय र आवश्यकता एवम् सम्बन्धमा छलफल गराउने विकासका विभिन्न अवस्थाहरू (विकसित, विकासोन्मुख, र अल्पविकसित) उदाहरणसहित प्रस्तुत गर्दै नेपालको वर्तमान अवस्था सम्बन्धमा स्पष्ट पार्ने 'नेपालको विकासमा प्राकृतिक र मानवीय स्रोतसाधनको प्रयोग र सम्भावना' विषयमा वक्तृत्वकला सञ्चालन गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) तपाईंको विचारमा नेपाललाई विकसित मुलुक बनाउन के के गर्नुपर्ला ?</p> <p>(ख) नेपालमा विकासका के कस्तो सम्भावनाहरू रहेका छन्, खोजी गरी लेख्नुहोस् ।</p> <p>२. विद्यार्थीले सञ्चालन गरेको वक्तृत्वकलाको प्रस्तुति, हाउभाउ र विषयवस्तुमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।</p>
	<p>१.२ विकासको पूर्वाधार (परिचय, महत्त्व, वर्तमान अवस्था)</p> <ul style="list-style-type: none"> खानेपानी ऊर्जा जनशक्ति 	<ul style="list-style-type: none"> विकासको पूर्वाधारका रूपमा खानेपानी, ऊर्जा र जनशक्तिको महत्त्व भल्कने गरी चित्र तथा पोस्टरहरू प्रदर्शन गराउँदै तिनीहरूको बारेमा छलफल गराउने खानेपानीको महत्त्व सम्बन्धमा विद्यार्थीका अनुभव सङ्कलन गरी सूची तयार पार्न लगाउने ऊर्जा बचतमा विद्यार्थीको भूमिका सम्बन्धमा कथा, कविता, चित्र आदि तयार गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने विद्यार्थीहरूलाई समूहमा विभाजन गरी जनशक्तिको परिचय र महत्त्व एवम् विकासमा 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालमा खानेपानीको वर्तमान अवस्था उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) नेपालमा ऊर्जा सङ्कट उत्पन्न हुन नदिन के के उपायहरू अपनाउन सकिन्छ, लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) दक्ष र अदक्ष जनशक्तिका विचमा भिन्नता छुट्याउनुहोस् ।</p>

		देखिएका समस्या र समाधानका उपायहरू प्रस्तुत गर्न लगाउने	
<p>१.३ सङ्घीय राज्यको अवधारणा</p> <ul style="list-style-type: none"> परिचय आवश्यकता र महत्त्व (सामाजिक विविधताको सम्मान, सन्तुलित र समानुपातिक विकास, सामाजिक न्याय, अवसरको न्यायोचित वितरण) स्थानीय, प्रादेशिक र सङ्घीय सरकारको सङ्क्षिप्त परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न उदाहरण र सन्दर्भ जोड्दै नेपालमा सङ्घीय राज्यको अवधारणा र आवश्यकता र महत्त्व सम्बन्धमा छलफल गर्ने सात प्रदेशमा विभाजित नेपालको नक्सा प्रदर्शन गरी राज्यको स्वरूपलाई स्थानीय, प्रादेशिक र सङ्घीय ढाँचामा विभाजन गर्नुका आधारहरू बताई सङ्क्षिप्त परिचय दिने स्थानीय, प्रादेशिक र सङ्घीय सरकारको अधिकारको बाँडफाँड सम्बन्धमा समुहगत छलफल र प्रस्तुतिकरण गराउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सङ्घीय राज्यको महत्त्वहरू उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) सङ्घीय सरकार र प्रादेशिक सरकारका तीन तीनओटा कामहरू लेख्नुहोस् ।</p>	
<p>१.४ आफू बसेको प्रदेश</p> <ul style="list-style-type: none"> परिचय संरचना र कार्य आफू बसेको प्रदेशको भौगोलिक अवस्थिति, सामाजिक/सांस्कृतिक रहनसहन र आर्थिक अवस्था । 	<ul style="list-style-type: none"> सात प्रदेशमा विभाजित नेपालको नक्सा देखाई प्रदेशको संरचनाको बारेमा छलफल गराउने । विभिन्न प्रदेशहरूको भौगोलिक अवस्थिति, सामाजिक रहनसहन र आर्थिक अवस्थाहरूका बारेमा प्रश्नोत्तर र छलफल गराउने र विद्यार्थीहरूलाई आआफ्नो प्रदेशका बारेमा नक्सा बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने आफ्नो प्रदेशको गौरव एवम् विकासको संभावनाको खोजीगर्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) तपाईंको प्रदेशको भौगोलिक अवस्थाका बारेमा उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) तपाईंको प्रदेशअन्तर्गत आफ्नो पालिकामा बसोबास गर्ने मुख्य मुख्य जातजातिहरू तिनीहरूका चार्डपर्वहरूको खोजी गरी लेख्नुहोस् ।</p>	
<p>१.५ आफ्नो प्रदेशमा रहेका प्रमुख विकास कार्यक्रम/आयोजना</p> <ul style="list-style-type: none"> नाम र परिचय 	<ul style="list-style-type: none"> आफ्नो प्रदेशमासा सञ्चालित राष्ट्रिय गौरव र प्रदेश स्तरित मुख्य मुख्य विकास आयोजनाहरू खोजी गरी सूची बनाउन लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) तपाईंको प्रदेशमा सञ्चालित विकास आयोजनाहरूमध्ये कुनै एकमा आधारित भई</p>	

	<ul style="list-style-type: none"> ● महत्त्व ● विशेषता ● त्यसले पार्ने प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> ● मुख्य मुख्य विकास आयोजनाहरूसँग सम्बन्धित चित्र तथा पोस्टरहरू प्रदर्शन गराउने ● आफ्नो प्रदेशमा वा आफू रहेको प्रदेशमा सञ्चालित आयोजना वा कार्यक्रमको वर्तमान अवस्थाको भिडियो क्लिप्स, चित्र, उदाहरण आदि प्रस्तुत गर्दै देश विकासमा यी आयोजनाको आवश्यकता र महत्त्व स्पष्ट खोजी गर्न लगाउने । 	<p>शिक्षकको समाचारको नमुना बनाउनुहोस् ।</p> <p>(ग) विकास आयोजनाको सञ्चालनबाट हामीलाई के कस्ता फाइदाहरू हुन्छन्, उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>
<p>२. हाम्रा मूल्य मान्यता</p>	<p>२.१ न्याय, शान्ति र अहिंसाको पालना</p> <ul style="list-style-type: none"> ● न्यायिक व्यवहार र यसको पालना ● मानसिक शान्तिको अभ्यास ● शान्त र संयमित व्यवहार ● साथी, परिवार र समुदायमा उत्पन्न विवादको शान्तिपूर्ण समाधान ● वचन र कर्मबाट परपीडनको निवारण ● प्राणीलाई कष्टबाट मुक्ति ● अरूको ईर्ष्या नगर्ने र अहित नसोच्ने बानिको विकास 	<ul style="list-style-type: none"> ● शान्तिको महत्त्वबोधक उपदेशात्मक सूक्ति, कथा, गीत, कविता उदाहरण, चित्र, भिडियो आदि प्रस्तुत गर्दै मानसिक शान्तिको अवधारणा स्पष्ट पारी र अभ्यास गराउने । ● हिंसाको कारणले समाजमा उत्पन्न विकृतिहरूको उदाहरण दिँदै अहिंसाभावको उद्बोधन गराउने प्रेरक कथा सुनाउने र विद्यार्थीलाई त्यसको सारांश भन्न लगाउने ● शान्ति र मेलमिलाप भएको कुनै बस्तीको घटना अध्ययन गर्न लगाई त्यसो हुनुका कारण सम्बन्धमा छलफल गराउने । ● प्रत्येक विद्यार्थीलाई आफ्ना नजिकको साथीबाट कस्तो बोली वचन र व्यवहारको अपेक्षा गरेका छन् सोचेर भन्न लगाई आफूले पनि अरूप्रति सोहिअनुरूपको बोली, वचन र व्यवहार प्रदर्शन गर्न प्रेरित गर्ने । ● मानिसबाहेक जीव जनावरलाई पनि माया, संरक्षण गर्ने उपायहरू बताइदिने र प्राणीहरूलाई दुःखकष्ट दिने कुरा मानवका लागि 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) शान्त र संयमित व्यवहार कसरी गर्न सकिन्छ ?</p> <p>(ख) परिवारमा उत्पन्न विवादलाई कसरी शान्तिपूर्ण समाधान गर्न सकिन्छ ?</p> <p>(ग) अरूको ईर्ष्या गर्ने, अहित सोच्ने बानी राम्रो होइन, किन ?</p>

		<p>उचित व्यवहार नहुने विभिन्न सन्दर्भ, उदाहरण आदिमार्फत स्पष्ट पारिदिने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीहरूलाई अरूको इर्ष्या र डाहा गर्दाका हानीहरू विभिन्न कथा उदाहरणबाट स्पष्ट पारी राम्रा कामको अनुसरण गरेमा जीवन सुखी हुने र खुसी प्राप्त हुने, अरूबाट सहयोग र सहकार्य बलियो हुने सन्दर्भलाई विभिन्न चित्र, कथा, घटना अध्ययन मार्फत स्पष्ट पार्ने । 	
	<p>२.२ नेपालमा प्रचलित सामाजिक परम्परा र प्रचलन</p> <ul style="list-style-type: none"> गुठी भेजा पर्म पैंचो ढिकुर बडघर माइजन रोधी 	<ul style="list-style-type: none"> विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो समुदायमा प्रचलित केही सामाजिक प्रचलनहरू सम्बन्धमा सोचेर भन्न लगाउने र जोडीमा रही त्यस्ता प्रचलन सम्बन्धमा संवाद गर्न लगाउने नेपालका विभिन्न समुदायमा प्रचलित सामाजिक प्रचलनको सूची तयार पार्न लगाउने । विभिन्न प्रचलन सम्बन्धमा चार्ट पेपरमा चित्र, फोटा आदि टाँस्न लगाई यिनीहरूको महत्त्व सम्बन्धमा कक्षामा छलफल गराउने विभिन्न प्रचलन सम्बन्धमा कक्षामा वक्तृत्वकला प्रतियोगिता सञ्चालन गर्न विद्यार्थीहरूलाई अभिप्रेरित गर्ने विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न समूहमा विभाजन गरी प्रत्येक समूहलाई एउटा एउटा सामाजिक परम्परा र प्रचलनका सम्बन्धमा समूहगत रूपमा छलफल गरी ती परम्परा र प्रचलन अपनाउने समुदाय, स्थान र गरिने कार्य समेटी प्रतिवेदन तयार गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस्</p> <p>(क) भेजा परम्पराको छोटकरीमा वर्णन गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) ढिकुटी परम्पराको विशेषता उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ग) रोधी प्रथालाई संरक्षण गर्न के के गर्नुपर्ला ?</p>

	<p>२.३ नेपालमा प्रचलित सामाजिक तथा धार्मिक क्रियाकलाप</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जातिगत परम्परा र संस्कार (जन्म संस्कार, विवाह संस्कार, मृत्यु संस्कार आदि) ● धार्मिक एवम् सांस्कृतिक क्रियाकलाप 	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो समुदायमा प्रचलित सामाजिक तथा धार्मिक परम्परा सम्बन्धमा विद्यार्थीहरूलाई अनुभव सुनाउन लगाउने ● नेपालमा प्रचलित धार्मिक परम्परा समन्वयमा विद्यार्थीहरूलाई जानकारी दिई सामाजिक तथा धार्मिक परम्परासँग सम्बन्धित चित्र, चार्ट, भिडियो सङ्कलन र प्रदर्शन गर्न लगाउने ● नेपालमा प्रचलित सामाजिक तथा धार्मिक परम्परा सम्बन्धमा नजिकका धार्मिक स्थल वा समुदायमा अवलोकन भ्रमण गराउने र प्रतिवेदन तयार पार्न लगाउने ● नेपालका सिमान्तकृत र लोपोन्मुख जातिहरूको परम्परा र संस्कारहरूको खोजी गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) मगर जातिको र गुरुङ जातिको जन्म र विवाह संस्कारविचको भिन्नता लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) ब्राह्मण जातिको मृत्यु संस्कारमा गरिने क्रियाकलापहरू लेख्नुहोस् ।</p>
	<p>२.४ नेपालमा विविधताको सम्मान, एकता, सामाजिक सदभाव र सहिष्णुता (भौगोलिक धार्मिक, भाषिक, सांस्कृतिक, जातीय, वर्गीय, क्षेत्रीय, लिङ्ग, अपांगता, पेसा व्यवसाय, खानपान, अभिरुचि)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● विविधतामा एकता भल्कने गीत, कथा, कविताको प्रस्तुति गर्ने र छलफलबाट एकता नै बल हो भन्ने सन्देश प्रवाह गर्ने ● कक्षाकोठालाई उदाहरणका रूपमा लिई विविधतामा एकता भल्कने विभिन्न क्रियाकलापमा विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराउने ● जुनसुकै जात, धर्म, भाषा, वर्ग, लिङ्ग, अपांगता भए पनि हामी सबैविचको एकता, भाइचारा र सहअस्तित्वमा नै नेपाली समाजको समृद्धि र विकास सम्भव छ भन्ने सन्देश प्रवाह गर्ने खालका उदाहरण, फोटा, भिडियो आदि प्रदर्शन गर्ने ● सामाजिक सदभाव र सहिष्णुता कायम हुने गरी कक्षामा फरक विचार, धर्म, भाषा, पहिरन, 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस्</p> <p>(क) सामाजिक सदभाव कसरी कायम गर्न सकिन्छ ?</p> <p>(ख) विविधतामा एकता, हाम्रो पहिचान विषयमा निबन्ध लेख्नुहोस् ।</p>

		संस्कार भएका साथीहरूलाई सम्मान गर्ने, सहयोग र समभाव प्रकट गर्ने, फरक चाडपर्व मान्ने साथीहरूलाई शुभकामना दिने जस्ता कार्यमा विद्यार्थीलाई अभिप्रेरित गर्ने	
२.५ नेपालको राष्ट्रिय सम्पदाहरू	<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रिय सम्पदाहरूको पहिचान राष्ट्रिय सम्पदाहरूको संरक्षण र संवर्धन 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न चार्ट, भिडियो वा स्लाइड प्रदर्शन गरी राष्ट्रिय सम्पदाको परिचय दिने नेपालका राष्ट्रिय सम्पदाहरू कुन कुन हुन व्यक्तिगत रूपमा अनुमान गर्न लगाउने र जोडी जोडीमा छलफल गरी भन्न लगाउने राष्ट्रिय सम्पदाहरूको सूची तयार गर्न लगाउने राष्ट्रिय सम्पदाको महत्वसँग सम्बन्धित चित्र, फोटो प्रदर्शन गरी छलफल गराउने राष्ट्रिय सम्पदाहरूको संरक्षणका उपायहरूको तालिका प्रस्तुत गर्न लगाउने राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षणमा सरोकारवालाको भूमिका सम्बन्धमा प्रवचन कार्यक्रम आयोजना गर्न लगाउने राष्ट्रिय सम्पदासँग सम्बन्धित चित्र, चार्ट, समाचार, सम्पादकीय, र लेखहरू सङ्कलन गरी बुलेटिन बोर्ड तयार पार्न लगाउने स्थानीय सम्पदाहरूको अवलोकन भ्रमण गराई प्रतिवेदन तयार पार्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।</p> <p>(क) कुनै पाँचओटा राष्ट्रिय सम्पदाको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p> <p>(ख) राष्ट्रिय सम्पदाको संरक्षण गर्ने कुनै तीनओटा उपायहरू लेख्नुहोस् ।</p> <p>२. बुलेटिन बोर्डको तयारीका क्रममा विद्यार्थीको सहभागिता, सक्रियता, सामग्रीको सङ्कलन, सहयोग आदि पक्षलाई ख्याल गरी मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।</p>
२.६ अन्तर्राष्ट्रिय व्यक्तित्वहरू		<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न चित्र, तस्वीर, जीवनी प्रस्तुतिमार्फत मानवीय मूल्य र सामाजिक 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ● हेनरी ड्युना ● मदर टेरेसा 	<p>सेवामा पुऱ्याएका अन्तराष्ट्रिय व्यक्तित्वको योगदानको सूची प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने</p> <ul style="list-style-type: none"> ● अन्तराष्ट्रिय व्यक्तित्वको जीवन (बायोग्राफी) तयार पार्न लगाउने ● अन्तराष्ट्रिय व्यक्तित्वको कामवाट विद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्रेरणाको सूची तयार पार्न लगाउने 	<p>(क) मदर टेरेसाका कुनै दुईओटा योगदान उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>२. विद्यार्थीले तयार पारेको बायोग्राफीलाई निम्न आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।</p> <ul style="list-style-type: none"> - सहभागिता - विषयवस्तुको सङ्कलन अवस्था - योगदान
	<p>२.७ स्काउट</p> <ul style="list-style-type: none"> ● स्काउटको भूमिका <ul style="list-style-type: none"> - चरित्र निर्माण र अन्य - अभ्यास 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्काउटका गतिविधिहरू सञ्चालन गर्न लगाउने, उनीहरूले गरेका गतिविधिहरूमा अवलोकन गरी पृष्ठपोषण, मार्गदर्शन प्रदान गर्ने । ● स्काउटले चरित्र निर्माणमा खेलेको भूमिका उदाहरण सहित स्पष्ट पार्ने । ● विभिन्न अवसर पारी विद्यार्थीहरूलाई स्काउटका गतिविधिमा संलग्न गराउने 	<p>१. स्काउटका गतिविधिमा संलग्नतालाई निम्न आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।</p> <p>(क) सहभागिता</p> <p>(ख) सक्रियता</p> <p>(ग) गरेका मुख्य क्रियाकलाप</p> <p>(घ) चरित्र निर्माणमा पुगेको योगदान आदि</p>
<p>३. नागरिक चेतना, कर्तव्य र अधिकार</p>	<p>३.१ संविधान र सङ्घीय संसद्</p> <ul style="list-style-type: none"> ● संविधानको परिचय ● सङ्घीय संसद्को भूमिका एवम् कार्यहरू ● सङ्घीय संसद्का दुवै सदनको गठन प्रक्रिया 	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालको संविधान देखाउँदै संविधानको सामान्य परिचय दिन लगाउने । ● सङ्घीय संसद्को संविधान र कानून निर्माण गर्ने प्रक्रियालाई तालिकामा प्रस्तुत गर्ने ● सङ्घीय संसद्का दुवै सदनको गठन प्रक्रिया सम्बन्धमा समूहमा छलफल गराउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) संविधान भनेको के हो ?</p> <p>(ख) संविधान र कानूनको निर्माण प्रक्रियाबारे लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) प्रतिनिधि सभाको गठन प्रक्रिया सम्बन्धमा लेख्नुहोस् ।</p>

	<p>३.२ सङ्घीय सरकार</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सङ्घीय सरकारको परिचय ● सङ्घीय सरकारको गठन प्रक्रिया ● सङ्घीय सरकारका कार्यहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न उदाहरण दिँदै सङ्घीय सरकारको छोटो परिचय दिने ● सङ्घीय सरकारको गठन प्रक्रियालाई तालिका बनाई प्रस्तुत गर्ने ● सङ्घीय सरकारको कार्यहरू उल्लेख भएको चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सङ्घीय सरकारको परिचय दिनुहोस् ।</p> <p>(ख) सङ्घीय सरकारका कार्यहरूको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p> <p>(ग) सङ्घीय सरकारको गठन प्रक्रियाबारेमा जानकारी दिनुहोस् ।</p>
	<p>३.३ न्यायपालिका (परिचय, गठन प्रक्रिया र कार्यहरू)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जिल्ला अदालत ● उच्च अदालत ● सर्वोच्च अदालत 	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न चित्र, उदाहरण भिडियोमार्फत न्यायपालिकाको छोटो परिचय दिने ● जिल्ला अदालत, उच्च अदालत र सर्वोच्च अदालतको गठन प्रक्रियाबारेमा सवैधानिक प्रावधानबारे जानकारी गराउने ● न्यायपालिकाले गर्ने कार्यहरू सम्बन्धमा जोडी जोडीमा छलफल गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ● स्थानीय तहमा रहने न्यायीक समितिको परिचय र कार्य सम्बन्धमा खोजी गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालमा न्याय दिने निकायहरूको सूची तयार गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) स्थानीय न्यायिक समितिको न्याय सम्पादनमा भूमिकाका बारेमा छोटकरीमा लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) जिल्ला अदालत, उच्च अदालत र सर्वोच्च अदालतको गठन प्रक्रिया लेख्नुहोस् ।</p>
	<p>३.४ समावेशीकरण</p> <ul style="list-style-type: none"> ● विभेद तथा बहिष्करणका स्वरूप (जातीय, लैङ्गिक, वर्गीय, अपाङ्गता, भाषिक तथा सांस्कृतिक) ● समावेशीकरणको अवधारणा तथा समावेशीकरणको आवश्यकता 	<ul style="list-style-type: none"> ● विभेद तथा बहिष्करणका विभिन्न स्वरूपबारे छलफल गराउने ● स्थानीयस्तरमा विभेद र बहिष्करणका विरुद्ध भुमिका निर्वाह गरेका व्यक्ति तथा संस्थाको योगदानका सम्बन्धमा छलफल गराउने ● समावेशीकरणको अवधारणा सम्बन्धमा विभिन्न उदाहरण, सन्दर्भ प्रस्तुत गर्दै छलफल गराउने । ● सकारात्मक विभेदको सामान्य अवधारणा दिँदै समावेशीकरणको आवश्यकता स्पष्ट पार्ने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) समावेशीकरण भन्नाले के बुझिन्छ ?</p> <p>(ख) समावेशीकरणले विभिन्न वर्गका व्यक्तिलाई कसरी फाइदा पुग्छ, लेख्नुहोस् ।</p>

	<p>३.५ लोकतान्त्रिक गणतन्त्र</p> <ul style="list-style-type: none"> ● परिचय ● लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा नागरिकको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> ● लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको अर्थ र अवधारणा बताउने ● लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा नागरिकको भूमिका सम्बन्धमा संवाद गर्न लगाउने ● लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा नागरिकका भूमिका देखाउने चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) लोकतान्त्रिक गणतन्त्र भनेको के हो ?</p> <p>(ख) लोकतान्त्रिक गणतन्त्रलाई मजबुत बनाउन नागरिकको कस्तो भूमिका हुनुपर्दछ, लेख्नुहोस् ।</p>
	<p>३.६ सेवा प्रवाह र सुशासन</p> <ul style="list-style-type: none"> ● सेवा प्रवाहको अवधारणा ● सुशासनको अवधारणा ● सुशासन र सेवा प्रवाहमा राष्ट्रसेवकको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> ● सार्वजनिक तथा निजी क्षेत्रबाट प्रवाह हुने सेवाहरूको सूची तयार पार्न लगाउने ● सुशासनको परिचय दिने किसिमको समाचारको नमुना, चित्र, तालिका वा भिडियो देखाई सुशासनको अवधारणा प्रस्तुत गर्ने ● सुशासन र सेवा प्रवाहमा राष्ट्रसेवक कर्मचारीको भूमिको सम्बन्धमा छलफल गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सुशासन भन्नाले के बुझ्नुहुन्छ ?</p> <p>(ख) सुशासन कायम गर्न विद्यालयका प्रधानाध्यापकको भूमिका छोटकरीमा लेख्नुहोस् ।</p>
<p>४. सामाजिक समस्या र विकृतिहरू</p>	<p>४.१ सामाजिक समस्या र विकृतिहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● देखासिखी र फजुल खर्च ● बौद्धिक पलायन ● दाइजो प्रथा ● लागुपदार्थ दुर्व्यसन ● भ्रष्टाचार (आर्थिक र नैतिक) 	<ul style="list-style-type: none"> ● बौद्धिक पलायनको परिचय दिई यसको प्रभाव सम्बन्धमा छलफल गराउने । ● देखासिखी र फजुल खर्चले समाजमा पारेको प्रभाव र यसको निराकरणका लागि भूमिका अभिनय प्रस्तुत गर्न लगाउने । ● सामाजिक समस्या तथा विकृतिहरूमध्ये दाइजो प्रथा, लागुपदार्थ दुर्व्यसन, भ्रष्टाचार र यसले समाजमा पारेको नकारात्मक प्रभाव एवम् यसको रोकथामका उपाय सम्बन्धमा चित्र, छलफल, कथा, गीत आदिमार्फत स्पष्ट पार्ने ● सामाजिक समस्या विकृति सम्बन्धमा विभिन्न चित्र, समाचार, सम्पादकिय, लेख रचना 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सामाजिक समस्या तथा विकृतिहरूको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p> <p>(ख) बौद्धिक पलायन रोक्न के गर्नुपर्दछ ?</p> <p>(ग) भ्रष्टाचार समाजको विकासको बाधक हो । यस बनाईलाई प्रभट पार्नुहोस् ।</p>

		सङ्कलन गरी बुलेटिन बोर्डमा टाँस्न लगाउने	
<p>४.२ सामाजिक समस्या र विकृति हटाउने उपायहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • जनचेतना • मितव्ययीता • आत्म अनुशासनको पालना • व्यावहारिक शिक्षामा जोड • असल संगत • सदाचार • कानुनको परिपालना 	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक समस्या र विकृति विरुद्धका सामाजिक अभियानहरूमा विद्यार्थीको सहभागिता गराई प्रत्यक्ष अवलोकन र जिम्मेवारी बोध हुने खालका काममा संलग्न गराउने • सामाजिक समस्या र विकृतिको समाधानमा विद्यार्थीको महत्वपूर्ण भूमिका रहने सन्दर्भलाई विभिन्न उदाहरण, सन्दर्भसहित प्रस्ट पार्ने र उनीहरूलाई मितव्ययी बन्न, आत्म अनुशासनको पालन गर्न एवम् असल साथीहरूको सङ्गत गर्न अभिप्रेरित गर्ने • कानुनको परिपालनाका निम्ति स्थानिय प्रशासनको भूमिका सम्बन्धमा छलफल गराउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सामाजिक समस्या र विकृति हटाउने कुनै पाँचओटा उपायहरू लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) सदाचारले सामाजिक समस्या तथा विकृति हटाउन कसरी मदत गर्दछ ?</p>	
<p>४.३ सामाजिक समस्या र विकृति समाधानमा अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाको भूमिका</p>	<ul style="list-style-type: none"> • सामाजिक समस्या र विकृतिको समाधानमा संलग्न विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सङ्घसंस्थाको सूची तयार गरी उनीहरूको भूमिकाको खोजी गर्न लगाउने • ती संस्थाहरूले सामाजिक समस्या समाधानमा पुऱ्याएको योगदान सम्बन्धमा पत्रपत्रिका, वेबसाइट एवम्, विभिन्न सन्दर्भ सामग्री अध्ययन गरी लेख रचना तयार गर्न लगाउने । 	<p>निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सामाजिक समस्या र विकृति समाधानमा रेडक्रसको योगदानको चर्चा गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) भ्रष्टाचार निवारणमा टान्सपरेन्सी इन्टरनेशनलको भूमिका महत्वपूर्ण छ ? किन ?</p>	
<p>४.४ द्वन्द्व र व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> • समाजमा द्वन्द्व (कारण, विश्लेषण र समाधान) • सञ्चारको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> • समाज हुने द्वन्द्वका कारणहरूको सम्बन्धमा व्यक्तिगत रूपमा सोचन लगाई जोडी जोडीमा छलफल गर्न लगाउने र जोडीका निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउने । • समाजमा हुने विभिन्न द्वन्द्वका विश्लेषण र 	<p>निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) समाजमा द्वन्द्व हुनका कारणहरू लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) मध्यस्थतामा कसरी द्वन्द्व समाधान गर्न सकिन्छ ?</p>	

	(दोहोरो सञ्चार, वार्ता, मध्यस्थता, सम्झौता)	समाधानका उपायहरू सम्बन्धमा प्रश्नोत्तर गराउने <ul style="list-style-type: none"> द्वन्द्व समाधानमा सञ्चारको भूमिकामा दोहोर सञ्चार, वार्ता र मध्यस्थताबाट समाधान गर्ने सम्बन्धमा भूमिका अभिनय गर्न लगाउने र भूमिका अभिनय सम्बन्धमा अन्य सहपाठीको विचारलाई जोड्दै निष्कर्ष प्रस्तुत गर्ने । 	
५. हाम्रो विगत	<p>५.१ नेपाल शब्दको उत्पत्ति</p> <ul style="list-style-type: none"> नेपाल शब्दको अर्थ र उत्पत्तिसम्बन्धी किंवदन्ती <p>५.२ नेपालको प्राचीन कालका सामाजिक र आर्थिक गतिविधि (गोपाल, महिषपाल र किरात)</p> <p>५.३ काठमाडौँ उपत्यकाको प्राचिन विगत र सभ्यता</p>	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न चित्र, कथा, भिडियोमार्फत नेपालको प्राचीन कालखण्डहरूको छोटो परिचय दिने कथा वा पाठको सस्वरवाचन गरी नेपाल शब्दको उत्पत्तिको सम्बन्धमा प्रचलित एक एकओटा किंवदन्ती बताउने पुस्तकालयमा गई काठमाडौँ उपत्यकाका राज्यहरूको प्राचीन कालको राजनीतिक, सामाजिक र आर्थिक अवस्था र विगत एवम् सभ्यता समेटिएको विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीहरू अध्ययन गराई त्यसका मुख्य मुख्य पक्षहरू कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।</p> <p>(क) नेपाल शब्दको उत्पत्तिका बारेमा प्रचलित कुनै दुईओटा किम्बदन्तीबारेमा लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) काठमाडौँ उपत्यकाको प्राचीनकालको सामाजिक अवस्थाका बारेमा छोटकरीमा लेख्नुहोस् ।</p>
	५.४ लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको विकास, सम्भावना र चुनौती	<ul style="list-style-type: none"> लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको विकास: इतिहासदेखि वर्तमानसम्म भन्ने शीर्षकमा वक्तृत्वकला प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको सम्भावना र चुनौती सम्बन्धमा समूह समूहमा छलफल गराई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) लोकतान्त्रिक गणतन्त्रका सम्भावनाहरूको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p>
	५.५ हाम्रा वीर सहिदहरूको परिचय र योगदान	<ul style="list-style-type: none"> सहिदहरूको फोटो तथा पोस्टर प्रदर्शन गर्दै लखन थापा, गङ्गालाल श्रेष्ठ, दशरथ चन्द, शंकराज शास्त्री र धर्मभक्त माथेमाको छोटो 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) पाँच सहिदहरूको नाम लेख्नुहोस् ।</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ● लखन थापा ● गङ्गालाल श्रेष्ठ ● दशरथ चन्द्र ● शुक्रराज शास्त्री ● धर्मभक्त माथेमा 	<p>परिचय प्रस्तुत गर्ने ।</p> <ul style="list-style-type: none"> ● कथा, भिडियो क्लिप्स वा डकुमेन्ट्री वा चित्र प्रस्तुत गर्दै लखनथापा, गङ्गालाल, दशरथ, शुक्रराज र धर्मभक्तको योगदान सम्बन्धमा छलफल गर्ने ● समूहमा विभाजन गरी प्रत्येक समूहलाई एक एक जना सहिदको चित्र वा फोटो सहितको व्यक्तिगत विवरण चाटपेपरमा तयार गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<p>(ख) कुनै एक सहिदको योगदान एक अनुच्छेदमा लेख्नुहोस् ।</p> <p>२. विद्यार्थीले तयार पारेको व्यक्तिगत विवरण र सोको प्रस्तुतिलाई निम्नलिखित आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> - प्रस्तुतीकरण - विषयवस्तुको सङ्कलन - चित्र - योगदान
	<p>५.६ मानव सभ्यता</p> <ul style="list-style-type: none"> ● परिचय ● युनानी (ग्रीस र रोम) सभ्यताको परिचय र प्रभाव ● सिन्धु घाँटीको सभ्यताको परिचय र प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न चित्र, तालिका र भिडियो देखाउँदै मानव सभ्यताको परिचय दिने ● विभिन्न चित्र, कथा, ऐतिहासिक पुस्तकमार्फत मानव सभ्यताको विकासक्रमको विगत सम्बन्धमा छोटो जानकारी गराउने ● सिन्धु उपत्यकाका मोहनजोदारो र हराप्पाको विगतसँग सम्बन्धित तथ्यहरू देखाउने भिडियो प्रस्तुत गर्ने ● सिन्धु उपत्यका सभ्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव सम्बन्धमा संवाद गराउने ● विभिन्न चित्र, तालिका र भिडियो देखाउँदै युनानी (ग्रीस र रोम) सभ्यताको परिचय दिने ● युनानी (ग्रीस र रोम) सभ्यताकोले मानव जीवनमा पारेको प्रभावबारे छलफल गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) मानव सभ्यता भन्नाले के बुझिन्छ ?</p> <p>(ख) मानव सभ्यताको विकासले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) सिन्धु सभ्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव सम्बन्धमा छोटो टिप्पणी लेख्नुहोस् ।</p> <p>(घ) ग्रीक सभ्यतामा विकास भएका कुनै दुईओटा तथ्यहरू लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ङ) युनानी (ग्रीस र रोम) सभ्यताले मानव जीवनमा पारेको प्रभावबारे छोटकरीमा लेख्नुहोस् ।</p>

	<p>५.७ पुनर्जागरण</p> <ul style="list-style-type: none"> परिचय उपलब्धि 	<ul style="list-style-type: none"> विभिन्न चित्र, तालिका र भिडियो देखाउँदै पुनर्जागरणको परिचय दिने पुनर्जागरणको युगको उपलब्धिहरूको सूची तयार गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) पुनर्जागरणको युग भन्नाले के बुझिन्छ ?</p> <p>(ख) पुनर्जागरणको युगले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव लेख्नुहोस् ।</p>
६. हाम्रो आर्थिक क्रियाकलाप	<p>६.१ मौद्रिक कारोबार</p> <ul style="list-style-type: none"> अवधारणा व्यावहारिक प्रयोग 	<ul style="list-style-type: none"> मौद्रिक कारोबारसँग सम्बन्धित चित्र चार्ट र भिडियो प्रयोग गरी यसको अवधारणा स्पष्ट पारिदिने मौद्रिक कारोबारको व्यावहारिक प्रयोग सम्बन्धमा समूह समूहमा छलफल गर्न लगाई निष्कर्ष प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) मौद्रिक कारोबार भनेको के हो ?</p> <p>(ख) मौद्रिक कारोबारका कुनै दुईओटा उपयोगिता उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>
	<p>६.२ नेपालका वित्तीय संस्था</p> <ul style="list-style-type: none"> परिचय यिनीहरूबाट प्राप्त गर्न सकिने सेवाहरू 	<ul style="list-style-type: none"> नेपालका वित्तीय संस्थाको उदाहरण, वित्तीय संस्था कार्यहरूसम्बन्धी चार्ट, तस्वीरको प्रयोग गरी प्रश्नोत्तर, अन्तरक्रिया, र छलफल विधिद्वारा नेपालका वित्तीय संस्थाको परिचय, कार्यहरू प्रस्ट पार्ने । यी वित्तीय संस्थाहरूबाट प्राप्त गर्न सकिने सेवाहरूको सूची तयार गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) वित्तीय संस्था भनेको के हो ?</p> <p>(ख) वित्तीय संस्थाका कुनै दुईओटा कार्यहरू बताउनुहोस् ।</p>
	<p>६.३ नेपालको पर्यटन व्यवसाय/उद्योग</p> <ul style="list-style-type: none"> वर्तमान अवस्था महत्त्व पर्यटन व्यवसाय र रोजगार प्रवर्धन 	<ul style="list-style-type: none"> तालिका/चार्ट, वृत्तचित्र/भिडियो प्रदर्शन गरी नेपालको पर्यटन उद्योगको वर्तमान अवस्था र महत्त्व सम्बन्धमा छलफल गराउने पर्यटन व्यवसायबाट रोजगारी सिर्जना र प्रवर्धन भएका नमुना चित्र वा भिडियो प्रस्तुत गर्दै पर्यटन व्यवसाय गर्नका लागि उत्प्रेरित गर्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालको पर्यटन उद्योगको वर्तमान अवस्था बताउनुहोस् ।</p> <p>(ख) नेपालको पर्यटन उद्योगको महत्त्व उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>

	<p>६.४ नेपालको वैदेशिक व्यापार</p> <ul style="list-style-type: none"> ● परिचय ● महत्त्व ● वर्तमान अवस्था, ● प्रवर्धनका उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ● तालिका/चार्ट, वृत्तचित्र/भिडियो प्रदर्शन गरी नेपालको वैदेशिक व्यापारको परिचय, महत्त्व सम्बन्धमा छलफल गराउने ● नेपालमा वैदेशिक व्यापार प्रवर्धनका उपायहरू सम्बन्धमा TPS विधिबाट छलफल गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालको वैदेशिक व्यापारको वर्तमानअवस्था कस्तो छ ?</p> <p>(ख) नेपालको वैदेशिक व्यापारको महत्त्व उल्लेख गर्नुहोस् ।</p> <p>(ग) नेपालको वैदेशिक व्यापारको प्रवर्धनका उपायहरूको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p>
	<p>६.५ वैदेशिक रोजगारी</p> <ul style="list-style-type: none"> ● परिचय ● चुनौती र अवसर 	<ul style="list-style-type: none"> ● मस्तिष्क मन्थन गराई वैदेशिक रोजगारीको परिचय दिन लगाउने र छलफलबाट निष्कर्ष निकालने ● जिम्स विधि प्रयोग गरी वैदेशिक रोजगारको महत्त्व, वर्तमान अवस्था, अवसर र चुनौती सम्बन्धमा छलफल गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) वैदेशिक रोजगारी भनेको के हो ?</p> <p>(ख) नेपालको वैदेशिक रोजगारीका कुनै दुईओटा समस्या र समाधानका उपायहरू बताउनुहोस् ।</p> <p>(ग) नेपालको वैदेशिक रोजगारीको वर्तमान अवस्था कस्तो छ ?</p>
	<p>६.६ सरकारी आय</p> <ul style="list-style-type: none"> ● परिचय ● स्रोतहरू (कर र गैरकर आय) 	<ul style="list-style-type: none"> ● तालिका/चार्टको प्रयोग गरि प्रश्नोत्तर र छलफल विधिद्वारा सरकारी आयको अवधारणा र स्रोतहरू (कर र गैरकर आय) प्रस्ट पार्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) सरकारी आय भनेको के हो ?</p> <p>(ख) नेपालमा सरकारी आयका स्रोतहरू बताउनुहोस् ।</p>
<p>७. हाम्रो पृथ्वी</p>	<p>७.१ पृथ्वीका दैनिक र वार्षिक गतिका प्रभावहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● स्थानको समयमा भिन्नता ● तापक्रम र चापको वितरणमा भिन्नता ● सूर्य ग्रहण र चन्द्र ग्रहण 	<ul style="list-style-type: none"> ● शिक्षकले ग्लोब देखाउँदै पृथ्वीको भुकाव (६६.५ डिग्री) र विभिन्न रेखाजाल आदि पूर्वपाठसँग सम्बन्ध गाँस्दै पृथ्वीको गतिको अवधारणा स्पष्ट पारिदिने ● ग्लोबको प्रयोगबाट पृथ्वीको दैनिक र वार्षिक गतिको अवधारणाका साथै ऋतु परिवर्तनको अवधारणासमेत स्पष्ट पारिदिने ● पृथ्वीको अक्ष तथा कक्षीय समतलको चित्र खिचेर भूमध्यरेखा र प्रमुख मध्याह्नरेखाको 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नहरूका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) पृथ्वीका दुईओटा गतिको नाम लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) परिभ्रमण र परिक्रमण गतिविच फरक छुट्याउनुहोस् ।</p> <p>(ग) दिन र रात कसरी हुन्छ ? उदाहरणसहित लेख्नुहोस् ।</p> <p>(घ) पृथ्वीको वार्षिक गतिको मानव जीवनमा कसरी असर पर्दछ, लेख्नुहोस् ।</p>

		<p>अक्षीय भुकावसँग सूर्यको सम्बन्ध देखाउने</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ग्लोबमा नेपालको अवस्थिति पहिचान गरी एउटा चिह्न लगाई त्यसको अगाडि मैन बत्ती बालेर राख्ने । नेपालको अवस्थितिमा उज्यालो देखिन्छ । यसलाई दिन र त्यसलाई बायाँबाट दायाँतर्फ बिस्तारै घुमाउँदै जाँदा नेपाल सूर्यबाट विस्तारै टाढा हुँदै जाँदा सूर्यास्त वा अर्ध्याँरो हुन्छ भनी स्पष्ट पारिदिने ● उक्त अभ्यासका आधारमा पृथ्वीले आफ्नो अक्ष वरिपरि परिभ्रमण (Rotation) गर्न लगभग २४ घण्टा समय लगाउँछ । यसले दिन र रात बनाउँछ भनी दैनिक गतिको अवधारण र असर बताइदिने ● त्यो अभ्यासको सम्बन्ध ऋतु परिवर्तनको चित्रसँग जोड्ने र सूर्यको अवस्थालाई दीर्घवृत्तका बिचमा राख्ने । त्यसको ठिक माथि र तल पृथ्वीको आधा भागमा सूर्यको किरण पर्ने कोणीय भुकावमा पृथ्वीको अक्ष बनाउने र त्यसको पूर्व र पश्चिममा दीर्घवृत्तमा अक्ष पर्ने गरी पृथ्वीको भुकाव देखाउने, सबै अवस्थामा उत्तर र दक्षिण ध्रुव छुट्याउने । अब क्रमशः पश्चिम बिन्दुको बायाँबाट दायाँतर्फ जुन २१, सेप्टेम्बर २३, डिसेम्बर २२ र मार्च २१ लेख्दै जाने ● माथिको उदाहरण र प्रयोगका आधारमा दैनिक गति र वार्षिक गतिको प्रभावबिच तुलना गर्दै सूची बनाउन लगाउने 	
--	--	--	--

	<p>७.२ मौसम र हावापानी</p> <ul style="list-style-type: none"> ● परिचय ● मौसम र हावापानीमा फरक ● हावापानीमा परिवर्तन ल्याउने तत्वहरू <ul style="list-style-type: none"> - अक्षांश - उचाइ - सामुद्रिक दूरता - जमिनको ढाल - सामुद्रिक धार - वनजङ्गल - माटो - स्थानीय तत्व 	<ul style="list-style-type: none"> ● मौसम र हावापानीबिचको फरक सम्बन्धमा छलफल गर्दै उदाहरणसहित स्पष्ट पार्ने ● जोडी जोडीमा विद्यार्थीहरू विभाजन गरी हावापानीलाई प्रभाव पार्ने तत्वहरू सम्बन्धमा छलफल गर्दै सूची तयार गरी सामान्य वर्णन गर्न लगाउने ● आफू रहेको स्थानको एक हप्ताको मौसमी अवस्थाको अभिलेख राखी ग्राफ लाइन (रेखा चित्रमा) प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <ul style="list-style-type: none"> ● मौसम केलाई भनिन्छ ? ● मौसम र हावापानीबिच फरक छुट्याउनुहोस् । ● हावापानीमा परिवर्तन ल्याउन तत्वहरूको सूची तयार गर्नुहोस् ।
	<p>७.३ जलवायु परिवर्तन</p> <ul style="list-style-type: none"> ● नेपालमा सिर्जित समस्याहरू र न्यूनिकरणका उपायहरू 	<ul style="list-style-type: none"> ● विभिन्न उदाहरण, कथा सन्दर्भ जोड्दै जलवायु परिवर्तनको परिचय दिने ● जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित समस्याहरू प्रदर्शित भिडियो वा चित्र देखाउँदै तिनीहरूको समूहमा सूची निर्माण गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) जलवायु परिवर्तन भनेको के हो ?</p> <p>(ख) जलवायु परिवर्तनले नेपालमा सिर्जित समस्याहरू के के हुन् ?</p>

	<p>७.४ नेपालका छिमेकी देशहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> ● भारत ● चीन ● सार्क राष्ट्रका अन्य मुलुकहरू ● छिमेकी राष्ट्रहरूसँग नेपालको सम्बन्ध 	<ul style="list-style-type: none"> ● विश्वको नक्सा वा ग्लोबमा नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सिमानाहरू खोजी गर्न लगाउने ● ग्लोब वा नक्शाको माध्यमबाट भारत र चिनको अवस्थिति, सिमाना, भौगोलिक अवस्था आदि खोजी गर्न लगाउने ● सार्क राष्ट्रका अन्य मुलुकहरूको नक्सासहित ती राष्ट्रको सामान्य परिचय प्रस्तुत गर्ने ● छिमेकी र सार्कका अन्य मुलुक र नेपालको तालिका प्रस्तुत गरी स्पष्ट पार्ने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) हाम्रा छिमेकी देशहरू कुन कुन हुन् ?</p> <p>(ख) सार्क राष्ट्रका नाम लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ग) भारतले नेपालको सहयोगमा गरेका योगदानको चर्चा गर्नुहोस् ।</p>
	<p>७.५ विपद् व्यवस्थापन</p> <ul style="list-style-type: none"> ● नेपालमा घट्ने विपद्का घटनाहरू र जोखिमको न्यूनीकरणका उपायहरू ● विपद् व्यवस्थापन र रेडक्रस ● विपद् व्यवस्थापनमा प्रदेश सरकार र सङ्घसंस्थाको भूमिका 	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालमा घट्ने विपद्का घटनाहरू र जोखिमको न्यूनीकरणका उपायहरू सम्बन्धमा अन्तरक्रिया, छलफल आदि गराउने ● विपद्का विभिन्न अवस्था : विपत् पूर्ववस्था, विपत्को अवस्था र विपत्पछिको अवस्था व्यवस्थापनमा प्रदेश सरकार र सङ्घसंस्थाहरूले अपनाएका कदमहरू माथि छलफल गरी स्पष्ट पारिदिने ● विपत्ले पारेको प्रभावसँग सम्बन्धित चित्र, समाचार, लेखरचना सङ्कलन गरेर वा सम्भव भएसम्म प्रभावितका अनुभवलाई समेत समेटी परियोजना कार्य गर्न लगाउने ● विपत्सँग सम्बन्धित सिमुलेसन (simulation) अभ्यास गराउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) स्थानीय सङ्घसंस्थाहरूले भूकम्पको व्यवस्थापनमा के के भूमिका खेल्न सक्छन् ?</p> <p>२. सिमुलेसन अभ्यासमा विद्यार्थीले गरेका क्रियाकलापको अवलोकन गरी मूल्याङ्कन गर्नुहोस् ।</p>

	<p>७.६ नक्सा तथा प्रयोगात्मक कार्य</p> <ul style="list-style-type: none"> • विभिन्न प्रकारका सङ्केत • नेपालको नक्सा निर्माण • भौगोलिक तथ्यहरू • तथ्यलाई विभिन्न चार्ट, ग्राफमा प्रस्तुति 	<ul style="list-style-type: none"> • नक्सामा प्रयोग हुने विभिन्न प्रकारका सङ्केत बनाउन अभ्यास गराउने • नेपालको नक्सा बनाउन अभ्यास गराउने • भौगोलिक तथ्यहरू जस्तै हिमाल, नदी, ताल, मठमन्दिर, प्राकृतिक सम्पदा, राष्ट्रिय निकुञ्ज, कृषि उत्पादन क्षेत्र आदि शैक्षणिक पाटीमा लेखी नेपालको नक्सामा भर्न लगाउने • विभिन्न तथ्य तथ्यांकहरूलाई पाइ चार्ट वा बार ग्राफ वा लाइन ग्राफमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालको नक्सा बनाउनुहोस् । उक्त नक्सामा गण्डकी नदी, घोडाघोडी ताल, ढोरपाटन सिकार आरक्षण, जानकी मन्दिर, कफी उत्पादन हुने क्षेत्रलाई विभिन्न सङ्केत प्रयोग गरी देखाउनुहोस् ।</p>
<p>८. जनसङ्ख्या र यसको व्यवस्थापन</p>	<p>८.१ जनसाङ्ख्यिक परिवर्तनका निर्धारक तत्त्वहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • जन्म • मृत्यु • बसाइँसराइ • जन्म, मृत्यु र बसाइँसराइको मापन • जनसङ्ख्या दोब्बर हुन लाग्ने समय 	<ul style="list-style-type: none"> • जनसाङ्ख्यिक परिवर्तनका निर्धारक तत्त्वहरूको सूची तयार गर्न लगाउने • जनसाङ्ख्यिक परिवर्तनका निर्धारकहरू (जन्म, मृत्यु र बसाइँसराइ) का दर गणना गर्ने सूत्रहरूको प्रयोग गरी अभ्यास गर्न लगाउने • जनसाङ्ख्या दोब्बर हुन लाग्ने समय गणना गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) जनसाङ्ख्यिक परिवर्तनका निर्धारकहरूको सूची तयार गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) जनसङ्ख्या दोब्बर हुन लाग्ने समय कसरी गणना गरिन्छ, लेख्नुहोस् ।</p>

	<p>८.२ नेपालको जनसङ्ख्या</p> <ul style="list-style-type: none"> ● जनसङ्ख्याको बनोट <ul style="list-style-type: none"> - साक्षरता - पेसा - ग्रामीण तथा सहरी जनसङ्ख्या) ● जनसङ्ख्याको बनोटले सामाजिक र आर्थिक जनजीवनमा पार्ने प्रभाव 	<ul style="list-style-type: none"> ● आफ्नो समुदायको जनसङ्ख्याको साक्षरता, पेसाको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न लगाउने र ति तथ्यहरूलाई कक्षाकोठामा छलफल गर्दै जनसङ्ख्याको बनोटको अवधारणा स्पष्ट पारिदिने ● जनगणनाको पछिल्ला दुइवटा जनगणनाका तथ्याङ्कको आधारमा साक्षरता, पेसा, ग्रामीण तथा सहरी क्षेत्रको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी तुलनात्मक चार्ट तयार गर्न लगाउने ● जनसङ्ख्याको बनोटले सामाजिक र आर्थिक जनजीवनमा पार्ने प्रभाव सम्बन्धमा छलफल गराउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) जनसङ्ख्याको बनोट केलाई भनिन्छ ?</p> <p>(ख) नेपालमा महिला र पुरुष साक्षरता दरको तुलना गर्नुहोस् ।</p> <p>(ग) साक्षरताले सामाजिक र आर्थिक जनजीवनमा कसरी प्रभाव पार्दछ ?</p>
	<p>८.३ नेपालको जनसङ्ख्याको वितरण र जनघनत्व</p> <ul style="list-style-type: none"> ● भौगोलिक प्रदेश : हिमाल, पहाड, उपत्यका, भित्री मधेश र तराई ● प्रादेशिक तह : सात प्रदेश 	<ul style="list-style-type: none"> ● तथ्याङ्कका आधारमा नेपालको जनसङ्ख्याको भौगोलिक र प्रादेशिक वितरण र जनघनत्वबारे छलफल गराउने ● जनसङ्ख्याको वितरण र जनघनत्वलाई प्रभाव पार्ने तत्वहरूको सूची तयार गर्न लगाउने ● नेपालको जनसङ्ख्या वितरण र जनघनत्वसँग सम्बन्धित लेख तयार पार्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) हिमाली क्षेत्र र तराई क्षेत्रको जनसङ्ख्या वितरणको तुलना गर्नुहोस् ।</p> <p>(ख) सबैभन्दा धेरै जनसङ्ख्या भएको प्रदेश कुन हो ?</p> <p>(ग) जनघनत्व कसरी मापन गरिन्छ ?</p>

<p>८.४ नेपालमा बसाइँसराइ</p> <ul style="list-style-type: none"> कारण प्रभाव 		<ul style="list-style-type: none"> नेपालमा बसाइँसराइका तत्त्वहरू (आकर्षण र विकर्षण) का बारेमा विभिन्न उदाहरण र सूची देखाउँदै छलफल गराउने बसाइँसराइले समाजमा पारेको प्रभाव सम्बन्धमा समूह समूहमा छलफल गर्न लगाई प्रस्तुतीकरण गर्न लगाउने समाज परिवर्तन र विकासका लागि बसाइँसराइ आवश्यक छ वा छैन भन्ने शीर्षकमा मान्यता (value line) क्रियाकलाप गराउने । यसमा छ भन्ने विद्यार्थीहरूलाई एक समूह र छैन भन्ने जति अर्को समूहमा राखी आफ्ना आफ्ना पक्षमा तर्कहरू सङ्कलन गर्न लगाई पालैपालो ४/५ जनालाई आफ्ना विचार राख्ने अवसर दिने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) बसाइँसराइ केलाई भनिन्छ ?</p> <p>(ख) बसाइँसराइ हुने कारण के हुन् ?</p> <p>(ग) बसाइँसराइबाट उत्पन्न हुने परिणामको सूची तयार पार्नुहोस् ।</p>
<p>९.१ विभिन्न कुटनीतिक नियोगहरू र यसका कार्यहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> राजदूतावास महावाणिज्य दूतावास संयुक्त राष्ट्रसङ्घ स्थायी नियोग काउन्सिलर कार्यालय 		<ul style="list-style-type: none"> कुटनीतिक सम्बन्ध स्थापना भएका मुलुक र कुटनीतिक नियोगमार्फत भए गरेका कार्य वा सहयोगहरूको सूची/ तालिका/चार्ट प्रस्तुत गरी प्रश्नोत्तर, व्याख्यान, खोज र छलफल विधिद्वारा कुटनीतिक नियोग र नेपालसँगको सम्बन्ध प्रस्ट पार्ने कुटनीतिक सम्बन्ध र द्विपक्षीय सम्बन्ध कायम भएका देशहरूको सूची तयार पार्न लगाउने कुटनीतिक नियोगको भूमिका आवश्यक पर्ने क्षेत्रहरू पहिचान गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नका आधारमा मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालसँग कुटनीतिक सम्बन्ध स्थापना भएका देशहरूको सङ्ख्या कति छ ?</p> <p>(ख) नेपालको महावाणिज्य दूतावास कुन कुन ठाउँमा छ ?</p>

	<p>९.२ विमस्टेक</p> <ul style="list-style-type: none"> - परिचय - नेपालले प्राप्त गरेका उपलब्धि 	<ul style="list-style-type: none"> ● विमस्टेकमा पर्ने देशहरूको सूची तयार पार्न लगाउने ● तालिका/चार्ट, विमस्टेकका सदस्य राष्ट्र भएको नक्सा, विमस्टेकसम्बन्धी वृत्तचित्र/भिडियो प्रदर्शन गरी प्रश्नोत्तर, अन्तरक्रिया, व्याख्यान, प्रदर्शन र छलफल विधिद्वारा विमस्टेकबाट नेपालले प्राप्त गरेका उपलब्धि प्रस्ट पारिदिने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) वृक्षकृष्ण को पूर्णरूप लेख्नुहोस् ।</p> <p>(ख) विमस्टेकमा कतिओटा देशहरू आवद्ध छन् ?</p>
	<p>९.३ संयुक्त राष्ट्रसङ्घ परिचय, संयुक्त राष्ट्रसङ्घ र नेपालबिचको सम्बन्ध र सहयोग</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● संयुक्त राष्ट्रसङ्घको परिचय दिई यसको लोगो, बडापत्र, सम्बन्धमा छलफल गर्ने ● संयुक्त राष्ट्रसङ्घले नेपालमा गरेका सहयोगका क्षेत्र र सहयोगको सूची, नेपालले संयुक्त राष्ट्रसङ्घमा पुऱ्याएको योगदानको सूची तयार गरी छलफल गर्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) नेपालले संयुक्त राष्ट्रसङ्घको सदस्यता कहिले प्राप्त गरेको हो ?</p> <p>(ख) नेपालले संयुक्त राष्ट्रसङ्घमा पुऱ्याएको कुनै दुईओटा योगदान उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>
	<p>९.४ साइबर अपराध</p> <ul style="list-style-type: none"> ● साइबर अपराधको परिचय ● नेपालमा साइबर अपराध ● साइबर अपराध विरुद्धको सचेतना र कानुनी व्यवस्था 	<ul style="list-style-type: none"> ● नेपालमा साइबर अपराधका घटनाहरू र उदाहरणहरू र साइबर अपराधका सम्बन्धमा भएका कानुनी व्यवस्थाको सूची प्रस्तुत गर्दै प्रश्नोत्तर, व्याख्यान, खोज र छलफल विधिद्वारा नेपालमा साइबर अपराध र यस सम्बन्धमा भएका कानुनी व्यवस्था सम्बन्धमा प्रस्ट पार्ने ● सारवर अपराधसँग सम्बन्धित समाचार, चित्र, सम्पादकीय आदि सङ्कलन गरी बुलेटिन बोर्डमा टाँस्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) साइबर अपराध भनेको के हो ?</p> <p>(ख) नेपालमा साइबर अपराध नियन्त्रण गर्न के कस्ता प्रयास भएका छन् ?</p>

	<p>१.५ समसामयिक गतिविधि र घटना एवम् यसले मानव जीवनमा पारेको असर</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● समसामयिक घटनाहरू सङ्कलन गर्न लगाई कक्षामा पालैपालो भन्त लगाउने ● दैनिक पत्रपत्रिका वा रेडियो टिभीको समाचार सुनी वा हेरी एक हप्तासम्मको मुख्य समाचार सङ्कलन गर्न लगाउने ● समसामयिक घटनासँग सम्बन्धित रही हाजिरीजवाफ प्रतियोगिता गर्न लगाउने ● समसामयिक घटनासँग सम्बन्धित समाचार, चित्र, सम्पादकीय आदि सङ्कलन गरी बुलेटिन बोर्डमा टाँस्न लगाउने 	<p>१. निम्नलिखित प्रश्नमा आधारित भई मूल्याङ्कन गर्नुहोस् :</p> <p>(क) कुनै दुईओटा समसामयिक समसामयिक घटना लेखी त्यसको प्रभावसमेत उल्लेख गर्नुहोस् ।</p>
--	---	--	--

५. एकाइगत पाठ्यभार वितरण तालिका

एकाइ शीर्षक	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
	घण्टा	घण्टा	घण्टा
१. हामी र हाम्रो समाज	१६	१६	१६
२. हाम्रो मानव मूल्यमान्यता	२०	२०	२०
३. नागरिक चेतना	२०	२०	२०
४. सामाजिक समस्या , विकृति र समाधान	२०	२०	२०
५. हाम्रो विगत	२०	२०	२०
६. हाम्रा आर्थिक क्रियाकलाप	२०	२०	२०
७. हाम्रो पृथ्वी	२०	२०	२०
८. जनसङ्ख्या र यसको व्यवस्थापन	१२	१२	१२
९. हाम्रो अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहयोग	१२	१२	१२
जम्मा	१६०	१६०	१६०